

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies

Cilt/Volume-1 • Sayı/Issue-1 • Haziran 2021

Cilt | Volume: 1 • Sayı | Issue: 1
15 Haziran | June 15, 2021

Giresun Şehrinin İslamlaşma Sürecinde İki Öncü Şahsiyet: Hacı Abdullah Fakı ve Derviş Murad

Two Leading Figures in the Process of Islamization of Giresun: Hacı Abdullah Fakı and Derviş Murad

Mehmet FATSA

Giresun Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı,
Daire Başkanı, Giresun/Türkiye.

*Giresun University, Library & Documentation Department, Library Director,
Giresun/Turkey.*

mehmet.fatsa@giresun.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6706-8777

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | *Article Type:* Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received:* 09 Mart | *March 2021*

Kabul Tarihi | *Date Accepted:* 26 Mart | *March 2021*

Yayın Tarihi | *Date Published:* 15 Haziran | *June 2021*

Atıf | Cite as

Fatsa, Mehmet. "Giresun Şehrinin İslamlaşma Sürecinde İki Öncü Şahsiyet:
Hacı Abdullah Fakı ve Derviş Murad". *idrak* 1/1 (Haziran 2021), 123-145.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile
taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism
software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright ©

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / *Giresun University
Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All
right reserved.*

Giresun Şehrinin İslamlaşma Sürecinde İki Öncü Şahsiyet: Hacı Abdullah Fakı ve Derviş Murad

Öz

Hacı Abdullah Fakı ve Derviş Murad, Giresun şehri ile çevresinin İslamlaşma sürecine öncülük eden önemli şahsiyetlerdendir. 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın ilk yarısında, o vakitler Kayadibi köyü içinde kalan Hacıhüseyin Mahallesi'nde yaşamışlardır. Burada bir cami ve onunla ilişkili bir de zaviye tesis ederek, şehre gelip giden yolculara ve ibadet için toplanan yöre halkına hizmet vermişlerdir. 16. yüzyıl başlarında mezhebi temeller üzerine kurulan Safevî Devleti'nin yürüttüğü siyasi propagandalara karşı da halkın bilinçlenmesi için çaba sarf etmişlerdir. Görev yaptıkları cami ile zaviye etrafında oluşan yoğunluk, giderek bir Müslüman mahallesi kurulmasına sebep olmuş, böylece şehrin önemli bir kısmının İslamlaşması da sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacıhüseyin, İskân, Hacı Abdullah Fakı, Derviş Murad, Zaviye ve Safevî.

Two Leading Figures in the Process of Islamization of Giresun: Hacı Abdullah Fakı and Derviş Murad

Abstract

Hacı Abdullah Fakı and Derviş Murad are prominent figures in the process of Islamization of Giresun and its nearby districts. They lived in the Hacıhüseyin Neighbourhood (Kayadibi Village), which was the first Muslim settlement, between the end of the 15th century and the first half of the 16th century. By establishing a mosque and a zawiya associated with it in the district, they served locals gathering for worship and passengers visiting the city. At the beginning of the 16th century, they made an effort to raise awareness of the public against the political propaganda carried out by the Safavid State which was founded on sectarian foundations. The density around the mosque and the zawiya have gradually led to the establishment of a Muslim neighbourhood and, thus an important part of Giresun was Islamized.

Keywords: Hacıhüseyin, Settlement, Hacı Abdullah Fakı, Derviş Murad, Zawiya and Safavid.

Giriş

Bu çalışmanın konusu, Doğu Karadeniz’de antik bir liman şehri olan Giresun’un İslamlaşması sürecinde önemli etkileri görülen Abdullah Fakı, Derviş Murad ve bünyesinde görev yaptıkları vakıf kurumlardır. Mahalli kamuoyunun yeterince haberdar olamadığı bu şahsiyetlerin yaşadıkları Kayadibi/Hacıhüseyin Mahallesi ve çevresi de konunun coğrafik kapsamını teşkil etmektedir.

Son yıllarda yapılan akademik çalışmalarla Giresun şehri, farklı şekillerde incelenmiş, elde edilen veriler makale veya kitap haline getirilerek halkın ilgisine sunulmuştur.¹ Ancak şehrin dinî ve kültürel kimliğinin miladını oluşturan, İslamlaşma sürecine etki eden temel faktörler, yeterince incelenemediği için araştırmaya muhtaç bir alan olarak kalmıştır. Bu yüzden Türkler tarafından fethi sonrasında yaşanan iskân sürecinin mahiyeti, öncü şahısların kimliği ve görev konumları gibi konular, fazla bilinmemektedir. Bu çalışma, sözü geçen alanda iz bırakmış iki önemli şahsiyeti ön plana çıkararak dönemin aydınlatılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu yapılırken yeteri miktarda olmasa da arşiv materyalleri, saha çalışmaları ve yerel tevatür esas alınarak sonuca gidilmeye çalışılacaktır. Ancak buna geçmeden önce, yörenin fethinden sonra başlayan iskân sürecinin bir özetini sunmak faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi, Türk akınlarından önce Giresun kenti ve çevresinin tarihinde Pontus, Roma ve Bizans, sonra da Trabzon Rum Devleti’nin batısındaki tüccar kavimler hâkim olmuştur. 14. yüzyılın başlarında Kuşdoğan Bey’in fetih çabalarıyla başlayan ve Kale çevresine yerleşmelerle gelişen Türk varlığı, 1397’de Süleyman Bey’in şehri fethi ile tam olarak iskân sürecine dönüşmüş, takriben 50-60 yıl devam eden beylik idaresinden sonra da 1461’de Osmanlı hâkimiyetinin tesisi ile süreç kemale ermiş ve resmiyet kazanmıştır.²

1 Örnek: Feridun M. Emecen, “Giresun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14.; Mehmet Fatsa (ed), *Geçmişten Günümüze Giresun’da Dinî ve Kültürel Hayat* (İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi, 2015), I-II.; Mehmet Fatsa, *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)* (İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 2020).

2 Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî, *Bezme u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, çev. M. Öztürk (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990),485.; Faruk Sümer, Süleyman Bey’in fetih faaliyetinin Mart-Nisan aylarında gerçekleşmiş olabileceği tahmininde bulunur (Faruk Sümer,

Bölgenin Osmanlı idaresine geçmesinden çeyrek asır sonra ilk defa nüfus ve vergi sayımı yapılmış; bu günkü Giresun şehrini de kapsayacak şekilde “*Vilayet-i Çepni*” adıyla bir kaza oluşturulmuştur. Kazanın kadılık görevine de Mevlana Seydi adlı bir kişi atanmıştır.³ Doğuda Espiye yakınlarındaki Zefre Burnu’ndan, batıda Batlama, kuzeyde deniz ve güneyde de yaylalar bölgesine kadar yayılan bu adli muntıkada 1486 tarihi itibarıyla tek merkez olarak Giresun Kalesi, köy olarak da 28 yerleşim birimi kayda geçmiştir. Tamamını Çepni oymaklarının oluşturduğu köylerde 414 hane; Hıristiyan tüccarların yaşadığı Kale / sur içinde ise sadece 136 nefer tespit edilmiştir. Bunlardan ayrı olarak Kale muhafızı 30 nefer ile yeni yerleşimci 4 sivil hane de sur içinin bilinen ilk Müslüman sakinleri olmuştur.⁴ Yani 15. yüzyılın sonuna doğru Giresun Kalesi içinde 590 Hıristiyan ve buna karşılık da 50 kadar Müslüman varlığı kayıt altına alınmıştır.⁵

Bu veriler ışığında bakıldığında Giresun, içinde az sayıda Müslümanın yaşadığı küçük bir sahil kasabasıdır. Çepnilerin, deniz ticareti ve zanaat işleri ile uğraşmak yerine sur dışındaki zirai alanlara, köylere yayılarak yaşam sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bahse konu köylerden nüfusça en kalabalık ve arazi bakımından da en geniş olanı Kayadibi köyüdür. Burası doğuda Boğacık Deresi, batıda Kale surları, kuzeyde deniz ve güneyde de dağlık alanlara kadar olan sahayı kapsamaktadır.⁶ Şehrin dış dünya ile irtibatını sağlayan *Karahisar Yolu*, köyün

Tirebolu Tarihi (İstanbul: Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 1992),42.); Feridun M. Emecen, “Tarihi Bir Liman Kenti”, *Geçmişten Günümüze Giresun*, ed. Mehmet Fatsa (İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi, 2015), 15-17.; Ruy Gonzales Clavijo, *Timur Devrinde Semerkanda Seyahat*, çev. Ömer Rıza Doğrul, (İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975), 60.

- 3 Hanefi Bostan, 1486’daki taksimatın Hacıemiroğulları döneminden kalma olduğunu belirtir. (bk. M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002), 358.
- 4 Osmanlı Arşivi (BOA), *Maliyeden Müdever Defter [=MAD]*, No. 828, 596; Bostan, *Trabzon Sancağı*, 240.
- 5 Emecen, “Giresun”, 14/80; İsmail Kıvrım, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Giresun’un Nüfus Yapısı” *Geçmişten Günümüze Giresun*, ed. Mehmet Fatsa (İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi, 2015), I/162.
- 6 Eski kayıtlardaki “Kayadibi karyesinde Gedikkaya nâm mahal” veya “Kayadibi, der nezd-i Kal’a-i Giresun” şeklindeki ibareler, köyün Gedikkaya mevkiini kapsadığı ve Kale’ye yakınlığına işaret eder. [*Giresun Şer’iyye Sicileri* (=GŞS), nr. 8128, v.66b; Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı âli Evrak Odası [=BEO]*, No.3278, 245838; Osmanlı Arşivi (BOA), *Şûra-yı Devlet [=ŞD]*, No. 1862, 23; 1842, 13). Yine Hacıhüseyin ve Gemilerçekeği mahalleleri de bu köyün sahil kısmında kurulmuştur. Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezâreti Teşri-i Muâmelât Komisyonu [DH. TMİK. S]*, No. 54, 38; BOA, *ŞD*, No. 1858, 9; BOA, *BEO*, No. 2361, 177057 (19 R.ahir 1322).

sahile yakın kesiminden geçmekte; bir çeşit savunma hattı üzerinde bulunan Gedikkaya Kalesi ve Hıristiyan unsurlara ait dini yapılar da burada bulunmaktadır.⁷

Öte yandan Kale'nin güneyinde Mürsellü (Seldeğirmeni), batısında yine deniz ile irtibatlı Uzgur ve Kısırcalu (Çıtlakkale) köyleri vardır. Bu geniş saha içinde Aksu ve Batlama derelerinin oluşturduğu düzlüklerdeki verimli toprakları tasarruf eden Çepnilerin bir kısmı Kale, yol, köprü ve yeni yapılan ibadethanelerin bakım ve onarım işleriyle; bir kısmı da kamu adına şehirde görevli personelin erzak ve iaşesini teminle sorumlu yazılmıştır.⁸

1515'e gelindiğinde kaza merkezi olan şehirde 221 Hıristiyan ve 33 Müslüman hane kayıtlara geçerken, Kale'deki muhafız sayısı da 37 nefer olarak yazılmıştır. Buna mukabil şehrin yakın çevresindeki Kayadibi köyünde 127 hane, Uzgur köyünde 70 hane ve Kısırcalu köyünde ise 33 hane tespit edilmiştir.⁹ Bu verilere bakarak Müslüman ahalinin yaşam alanı olarak şehrin kenar bölgelerini ve köyleri tercih ettiği; şehirde ise henüz Müslüman bir mahallenin teşkil edilmediği söylenebilir. Yine aynı yıllarda Müslüman ahalinin bir araya gelmesini sağlayan iki önemli ibadethaneden biri şehrin doğusunda sahilde *Karahisar-ı Yolu*¹⁰ üzerindeki Kayadibi Camisi, diğeri ise Kale şehrin kuzeybatı eteklerinde, yeni inşa edilmiş olan Sultan Selim Camisi'dir.¹¹ Batlama Deresi'ne yakın bir yerde ayrıca Kısırcalu köyü camisi vardır. Bunlardan başka Kale içinde, fethin sembolü olarak

7 Gedikkaya Kalesi, Karahisar-ı Şarki Yolu ile Gelincik (Boğacak) Limanı'nın güvenliği için inşa edilmiştir. Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi Evrakı [DH. ŞFR]*, No. 592, 51; Aya Yorgi ve Aziz Dimitri kiliseleri de bu bölgededir. bk. (Gazanfer İltar, *Giresun'da Tarihi Bir Yerleşke Zeytinlik* (Giresun: Giresun Valiliği Yayınları, 2021), s. 56-60.)

8 Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu Tahrir Defteri [TT]*, No.52, s. 597, 598, 599, 602; No. 288, s. 719; Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emîrî Sultan Ahmed [AE. SMST. III]*, No.161,12655; Örneğin Uzgur, Kısırcalu köyleri Kale muhafızlarının, Kayadibi köyü ise imam Mevlana Menteşe'nin tumarıdır. (BOA, *TT*, No. 52, s. 596-604.)

9 Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, 239; Mehmet Fatsa, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun* (Ankara: Giresun İl Özel İdaresi, 2010) 73-74.

10 Karahisar-ı Şarki Yolu'nu gösteren harita için bk. BOA, *ŞD*, No.1842, 13 (20 Recep 1307).

11 Bu cami hakkında bk. Gazanfer İltar-Mehmet Fatsa, "Giresun Merkezde Yok Olmuş Bir Vakıf Eseri: Sultan Selim (Hüdâvendigâr) Camisi, *Vakıflar Dergisi/* 50, (2018), 177-197.

yapıldığı düşünölen ve çoğunlukla Kale muhafızlarının kullandığı ibadethaneyi de buna ilave etmek gerekir.

Osmanlı öncesi dönemin az çok izlerine rastlanan bu sosyal ortamda, dinî hayatı örgütleyip düzenleyen *fakı*'lar ve dervişlerin varlığı dikkat çekmektedir.¹² Nitekim Hacı Abdullah Fakı'nın görev yaptığı Kayadibi köyündeki caminin yakınında Derviş Murad zaviyesinin; Batlama vadisinin aşağı kısmında Kısırcalu köyü camisi yakınında da Hasan Dede zaviyesinin ahaliye hizmet için tesis edildiği anlaşılmaktadır. Cuma ve bayram namazları gibi toplu ibadetler esnasında uzak yerlerden gelenlerin beslenme-barınma ve sair ihtiyaçlarının karşılandığı zaviye/aş evi, hamam, kademhane ve şadırvan gibi yapıların inşası da doğal bir sonuç olarak gerçekleşmiş gözükmektedir. Bu yüzden beşeri yaşamın tabiatı gereği, ortak kullanım alanı yapıların fetih ve ilk iskân süreciyle ilişkili olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan dinî şahsiyetlerin yaşam sürdükleri yıllarda Giresun Kalesi ve çevresindeki sosyal hayatın durumu kısaca böyle ifade edilebilir.

Hacı Abdullah Fakı

Trabzon Sancağı'na ait 1486 tarihli sayım defterinin Kayadibi köyü ile ilgili kısmı eksik olduğundan, Abdullah Fakı'nın bu tarihlerdeki durumu hakkında kesin bir şey söyleyemiyoruz.¹³ Ancak 1515 tarihli sayımda bu köyde yaşayan biri olarak, "*Hacı Abdullah Fakîh veled-i Hüseyin*" şeklinde kısa bir künye verilmiş, sonra da görevleri ve şahsiyetiyle ilgili önemli bir ayrıntı sunulmuştur. Konumuz açısından özel bilgiler içeren kaydın transkripsiyonu şöyledir:

"Hacı Abdullah Fakîh, imam-ı karye / Ramazan Fakîh veled-i O, muhassıl;

12 BOA, TT, No.52, s. 598, 618; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM), *Kuyud-u Kadime Arşivi* [KK], No.43, 138b-139a, 146b, 199a-b; Osmanlı Arşivi (BOA), *Evkaf Nezâretî Mektubî Kalemî* [EV. MKT], No.76,22; Osmanlı Arşivi (BOA), *Evkaf Defteri* [EV. d], No.21064; BOA, EV. d, No.12206, 8a; Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf* [CEV], No. 470, 23794-01.

13 Sümer, *Tirebolu Tarihi*, 48.; Defterin eksik kısmında sadece Kayadibi köyünün 19 hane olduğu belirtilmiş, şahıs adlarına veya başka bilgiye yer verilmemiştir. BOA, MAD, No.828, 463.

Mezkûr Hacı Abdullah, sâlih ve mütedeyyin kimesne olup, Hüdâvendigâr Hazretleri'nin Giresun'da olan camiine cüzhan olmağın hükm verilmiş. Duta geldiği yerlerine ve yurtlarına mutasarrıf olup kendü ve oğulları hükm-ü şerif muktezasınca râiyyet olunup Padişah-ı âlem-penâhın devam-ı devletine iştigâl göstere."¹⁴

Bu açıklamadan Abdullah Fakı ile oğlu Ramazan Fakı'nın, Kaya-dibi köyündeki camide imam-hatip olduğu, haftanın belirli günlerinde ve mübarek gecelerde sahildeki Sultan Selim Camisi'nde icra edilen dini merasimlere katılıp görev icra ettikleri; ayrıca toplum içindeki örnek kişilikleri ile de öne çıktıkları anlaşılmaktadır. Yine "*devam-ı devlete iştigâl* göstere" denilerek ilginç bir ayrıntıya daha dikkat çekilmekte; kanaat önderi olmaları dolayısıyla devlet-millet birlikteliğini korumak gibi önemli bir görev üstlendiklerine işaret edilmektedir.

16. yüzyıl başlarında mezhepçi temeller üzerine kurulan Safavî Devleti'nin propagandalarıyla meydana gelen "*Kızılbaş Fetreti*"nin¹⁵ bölge halkı üzerindeki etkisini azaltma çabalarını bu mahallî örnekte de görüyoruz. Bu yüzden dönemin tahrir defterlerinde, yerel halkla merkezî idare arasındaki bağı güçlendiren bu gibi şahsiyetlerin kanaat önderliği vasıflarını belirtmek için "*kutbü'l-ârifin, mefharü'l-ârifin, sâlih ve mütedeyyin, ehli velâyet sahib-i kerâmet, riâyeti vâcip, vâiz ve nâsîh kimesne...*" gibi ibarelerle anılmalarına sıkça rastlanır. Giresun yöresinin İslamlaşma ve iskânı sürecine iştirak eden Yakup Halife, Mevlana Ede Derviş, Mevlana Ali Şeyh, Hasan Dede, Şeyh Kerameddin, Hacı Abdullah Halife, Şeyh Mustafa ve Şeyh İdris gibi çoğu Ahi dervişi için de bu tabirler kullanılmıştır.¹⁶

Yine Abdullah Fakı'nın oğlu Ramazan Fakı'nın "*muhasıl*" imlasıyla kaydedilmiş olması, ilk anda vergi tahsildarı gibi gelse de gerçekte eğitim öğretimle meşguliyeti ifade etmek için bu tabirin tercih edil-

14 BOA, TT, No.52, s. 599, 620.

15 "*Kızılbaş Fetreti*" ve olayın detayı için bk. BOA, TT, No.52, s. 617, 718, 728, 731, 738, 747, 760.

16 BOA, MAD, No.828, s. 723, 891; BOA, TT, No.52, s. 670, 716; No.387, s. 607, 620, 627, 762; No.828, 891; Anılan şahsiyetler hakkında bk. Mehmet Fatsa, *Karadenizde Zaviyeler* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2017).

diği anlaşılmaktadır.¹⁷Yani Ramazan Fakı, başta babası olmak üzere çevrede bulunan âlimlerden, o tarihlerde ilim tahsil etmektedir.

Hacı Abdullah Fakı'nın, doğup büyüdüğü ortam ve ailesi hakkında ise pek bilgi yoktur. Ancak somut bazı karinelere hareketle tahmine dayalı bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir. Şöyle ki;

14. yüzyıl boyunca Komnen Devleti'ne bağlı askerî unsurlarla Giresun Kalesi çevresinde yürütölen mücadele, Emir Süleyman Bey'in fethi ile sonuçlanıp Türk köylerinin kurulma aşamasında,¹⁸ Abdullah Fakı'nın yaşadığı köy de gayrimüslim unsurlardan arındırılarak yerleşmeye açılmıştır. Böylece bir yandan şehre gelen kara yolu kontrol altına alınırken diğer yandan kuşatmada askeri ikmal için alan hâkimiyeti ve halk desteği de sağlanmışır.¹⁹ Bu durumda, Kayadibi köyünün yerleşime açılması, içindeki cami ile zaviyenin de hizmete girmesinin fetih faaliyetleriyle bağlantılı olması gerekir. Zira bölgede tedrici olarak gelişen iskân hareketi bu tarz stratejik davranışlar sergilemeyi gerekli kılmıştır. Nitekim Dereli ilçesinde Kuşdoğan Bey Kalesi ile Geyrez Camisi'nin; daha aşağıda Duroğlu Beldesi'nde ise Süleyman Bey karargâhı içinde cami, derbent ve zaviye kurulmasının böyle bir amaç taşıdığı dikkatlerden kaçmamaktadır.²⁰

Giresun Kalesi'nin fethinden sonra kurulan idarî ve askerî yapı içinde görevli personelin ihtiyaçlarının karşılanması ancak yakın civarda yaşayan halkın desteği ile mümkün olacağı düşünölmüştür.

17 "Muhassıl" kavramı için bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1984), 800.

18 Giresun'un Emir Süleyman Bey tarafından fethi, Anadolu'da sevinçle karşılanmış, hatta Kadı Burhaneddin Ahmed, ülkesinde davullar çaldırıp şenlikler tertip etmiş ve Süleyman Bey'e bir de mektup göndererek sevincine ortak olmuştur (Esterebâdı, *Bezme u Rezm*, 485.)

19 Kale'nin elde edilmesine yönelik kuvvetlerin, güneyde Aksu Vadisi ve Boğacak Deresi üzerinden şehre gelen ve tek alternatif ulaşım düzeni olan bu kara yolunu kullanmış olmaları icap eder. Zira Giresun şehrine ulaşım sağlayan derbent sistemi bu güzergâhta teşkilatlanmıştır (bk. Mehmet Fatsa, "Giresunlu Yakup Halife Zaviyesi ve Derbendi", *Hacıbektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*/39, (2006), 95-113.

20 Giresun Kalesi'nin 1300'lerde kısa süreliğine ele geçirilmesi sırasında Kuşdoğan Bey, Dereli ilçe merkezinin 4 km güneyinde bir kale inşa etmiş ve burası askeri üs olarak da kullanılmıştır (Necati Demir, *Hacıemiroğulları Beyliği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 71-81, 205); Emir Süleyman Bey ise Merkez Duroğlu Beldesi'nde bir süre kalmış ve burada bir ikmal noktası tesis etmiştir ("Cami-i Ordu / Cami-i Süleyman Beğ" bk. BOA, *TT*, No.52, s. 644, 659; No.288, s. 721).

Öte yandan şehre gelip giden yolcuların, Cuma ve bayram namazlarının edası için toplanan halkın beslenme ve ibadet ihtiyaçlarının karşılanmasına matuf yapıların da inşa edilmiş olması gerekir. İşte fetih ve ilk iskân hareketinin karakteri içinde, Hacı Abdullah Fakı'nın görev yaptığı Kayadibi Camisi ile Derviş Murad'ın başında bulunduğu zaviye karşımıza çıkmaktadır. Yani Müslüman halkın olağanüstü durumlarda, mübarek günlerde ve gecelerde toplandıkları bir büyük cami ve "çorba içecek" aş evini bünyesinde barındıran bir de zaviye, umumi yolun kritik noktasında tesis edilmiştir. Ayrıca burası, temiz suyun kolayca temin edilebildiği akarsulara yakın bir mevkiide olmalıdır.

Abdullah Fakı'nın babası Hüseyin, muhtemelen devrin teamüllerine uygun olarak yetişmiş biriydi. Asıl adına ilaveten "hacı" ve "fakih" nitelmesi de boşuna olmamalıdır. Bu tarihlerde söz konusu liyakate sahip olmak, müstesna bir durumdur. Zira hac ibadetinin icrasında ve aylarca süren yolculuklarda önemli şehirlerin ziyareti, manevî ve ilmi yönden onu kemale erdirmiş, bilge bir şahsiyete dönüştürmesini sağlamış olmalıdır. Bu yüzden yaşadığı çağda önemli bir kanaat önderi, "sâlih ve mütedeyyin" olarak nitelendirilmiştir.

Öte yandan "fakîh" imlasıyla kaydedilmesinin de özel bir anlamı olmalıdır. Bilindiği gibi Arapça olan "fakîh" kavramının literatürde karşılığı *icthâh ehliyetine sahip veya fıkıh ilminde ihtisas sahibi olmuş kimse* şeklinde tarif edilir.²¹ Buna ilaveten imam, müezzin, müderris veya mektep hocalarını toplumun diğer kesimlerinden ayırt etmek için de bu tabirin kullanıldığı bilinmektedir.²² Devrin sosyal hayatını yansıtan materyallerde "cema'at-i ulemâ" şeklinde nitelenen fakılardan bazıları "mevlana" veya "müderris" şeklinde de kaydedilmiştir.²³ Demek

21 Hayrettin Karaman, "Fakih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/126-127.; Abdurrahman Haçkalı, "Fetih ve İskân Döneminde Giresun Yöresinde Fakılar", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat*, ed. Mehmet Fatsa (İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi, 2015), 59.

22 Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Dersaâdet, 1317), 1001; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), I/584.

23 Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), I/369.; 1547'de Kepsil nahiyesine bağlı Talipli köyündeki bir grup ilmiye mensubunu tanımlamak için "Mevlânâ Pir Hasan veled-i Fethullah, el müderrisi'l-hasbî ve hatibi-i Câmî-i Bulanucak" ibaresine yer verilmiştir (BOA, TT, No.255, 461).

oluyor ki, Hacı Abdullah Fakı da ilmiye zümresi içinde böylesi bir konuma sahiptir. Onun bir ilmiye mensubu olarak eğitim gördüğü medreseyi bilmesek de Amasya, Sivas, Tokat ve Niksar gibi ilmi çevrelerin; hatta yaşadığı yere yürüme mesafedeki medreselerin varlığını dikkate almak gerekir.²⁴

1554 tarihli sayım sonuçlarını ihtiva eden defterlerde Hacı Abdullah Fakı ile oğulları Ramazan Fakı ve Ali Fakı'nın hayatta olduğu, köy camisinde görevlerine devam ettikleri ifade edilmiştir. Caminin cemaat sayısı artmış ve hacmi de genişlemiş olmalı ki, ilaveten iki kişi imam-hatip, ayrıca bir kişi de hademe kaydedilmiştir. Yine bu tarihte Ramazan Fakı'nın Şeyh Keremüddin adında bir oğlundan söz edilmiş, köydeki fakı sayısı da artmıştır.²⁵ Fakı sayısının artışı, camideki toplu ibadetler yanında medrese eğitimi yapıldığını da akla getirmektedir. 1583 yılı kayıtlarında ise Hacı Abdullah Fakı ve oğlu Ali Fakı'nın vefat ettiği, Ali Fakı tasarrufunda olan arazilerin Yoma Camisi imamı İsmail oğlu Hacı Ahmed'e verildiği belirtilir. Bu şahsın Hacı Abdullah Fakı nesebinden olup olmadığı belirtilmemiştir. Ancak söz konusu gayrimenkulün intikal şekli, Hacı Ahmed'in bu aileye mensubiyetini akla getirmektedir. Yine aynı defterin başka yerinde, Şeyh Keremüddin'in tasarrufunda olan yerlerin oğulları Osman, İbrahim ve Ali'ye verildiği belirtilir. Elde ettikleri yerlere mukabil görev durumları hakkında ise bilgi verilmemiştir.²⁶

Hacı Abdullah Fakı ailesinin, ilerleyen yıllardaki durumu hakkında ise pek bilgi yoktur. Şu kadar var ki, Kayadibi köyünün sahil kısmının ifrazıyla oluşturulan mahalledeki Hacıhüseyin Camisi'nin kitabesi, bu konuyu aydınlatıcı bir karine olarak kabul edilebilir; Duvara gömülü Arapça kitabede "*Kad vaka'a hazihi'l-cami'i'ş-şerifi'lmübarek sahibuhu el-Hac Huseyin bin Ramazan / Kad benâ fi evâhiri şehri Zilkâde sene isnâ ve elf*" ibaresi yazılıdır. Sülüs hattıyla yazılan kitabeden *Ramazan oğlu Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmaya başlanan bu mübarek cami-i şerif,*

24 Bu tarihlerde Seyyit köyünde Mevlana Bahaeddin, Mevlana Eşref; Sarvan köyünde müderris Mevlana Ali Şeyh ilk akla gelen örnekler olarak sunulabilir (BOA, TT, No.52, s. 601, 620)

25 BOA, TT, No.288, s. 718-720 (bk. Ek-2, tablo); Bu isim, merkeze bağlı Boztekte köyünde türbesi olan Şeyh Kerameddin ile karıştırılmamalıdır.

26 TKGM, KK, No.43, v.136a, 142a-b

1002 yılının Zilkade ayının son günlerinde (1594 yılının Ağustos ortalarında) tamamlanmıştır, anlamı çıkmaktadır.²⁷

Elde destekleyici başka da bilgi olmamasına rağmen camide hatırası bulunan şahsın, Hacı Abdullah Fakı'nın Ramazan Fakı adlı oğlundan torunu Hüseyin olma ihtimali yüksektir. Muhtemelen o da babası ve dedesi gibi ilmiye mensubu olup aynı camide görev yapmıştır. Yukarıda belirttiğimiz tarihi süreç de bu tespiti doğrulamaktadır. Şayet aksi bir durum söz konusu değilse, cami ilk iskân sırasında Duroğlu Beldesi'ndeki "cami'-i Süleyman Beğ / cami'-i ordu"²⁸ örneklerinde olduğu gibi, muhtemelen önce bir nevi asker mescidi olarak yapılmış, sonra da Cuma camisine dönüştürülmüştür. Kitabede belirtilen 1594 yılında ise cami, Ramazan Fakı oğlu Hacı Hüseyin tarafından yıkılıp yeniden inşa edilmiştir. Yapım işine öncülük eden şahsın adı da cami ve giderek etrafında kurulup gelişen mahalleye ilham kaynağı olmuştur. Nitekim 1682 tarihli kayıtlardan Kayadibi köyünün, bölünmelerle küçülüp güneye çekildiği ve sahilde 36 haneli yeni idari ünite olarak Hacıhüseyin Mahallesi'nin kurulduğu anlaşılmaktadır.²⁹

Bu bilgi, caminin 1594'te yıkılıp yenilenmesinden sonra mahallenin ortaya çıktığını, ayrıca şehrin mücavir alanının camiyi de kapsayacak şekilde doğuya doğru genişlediğini göstermektedir.³⁰ Günümüzde önemli bir kültür varlığı olarak hizmet vermeye devam eden caminin, zayıf da olsa Derviş Murad zaviyesi yerine inşa edilmiş olma ihtimali vardır. Giresun şehrinin İslamlaşma sürecine katkısı olan söz konusu zaviyeye ilişkin olarak bulabildiğimiz bilgiler yeterli olmasa da konu karanlıkta kalmış da değildir.

27 Fatsa, *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)*, 242.

28 BOA, TT, No.52, s. 678; TKGM, KK, No.43, v. 142b.

29 Osmanlı Arşivi, *Kamil Kepeci Defteri [=KK.d]*, No.2697, v. 91b-92a, 96b.

30 BOA, EV. d, No.12206, v. 8b; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi [=VGM], *Defter*, No. 1105, 119, s.229; BOA, ŞD, No.1858 / 9; BOA, BEO, No.2361, 177057; No. 3278, 245838; BOA, DH. TMIK-S, No.54, 38; 1734 ve 1854 tarihli kayıtlarda Kayadibi köyünde bir mevki olarak geçen Gemilerçekeği'nin Hacıhüseyin Mahallesi'nden ayrıldığı haber verilir. Yeni oluşturulan mahallenin krokisinde kuzeyde deniz, güneyde Yeni Karahisar Yolu, batıda Körükçüoğlu Yolu, doğuda Gemilerçekeği Obuzu. Mesafe cetvelinde ise doğusunda Çalış ve güneyinde de Kayadibi köylerinin bulunduğu ifade edilmiştir (BOA, ŞD, No.1858, 9).

Derviş Murad

Derviş Murad zaviyesinin faaliyet gösterdiği Kayadibi köyünün ilk kaydının, aslında 1486 tarihli defterde olduğunu, ancak köyün adı ile hane sayısı dışında bilgi verilmediğini yukarıda belirtmiştik.³¹ Bu yüzden kaydın yapıldığı yıl veya öncesinde mevcut olsa da zaviye ile ilgili kesin beyanlarda bulunma imkânı yoktur. Bu hususta ilk önemli bilgiler 1515 sayımında karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili kayıt şöyledir:

“Zaviye-i Derviş Murad, veled-i Derviş Seydî.

Mezkûr Derviş Murad, dutageldüğü yeriyle âyendeye ve revendeye hizmet edüp, salih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcip kimesne olup, kadimden öşür ve rûsûm viregelmeyüp, emr-i âli mûcebince ber karar-ı sâbık mukarrer kılınıp defter-i cedid-i Sultaniye kayıt olundu.”³²

Kısa olmasına rağmen önemli bilgilere kapı aralayan bu kayda göre, zaviye 1515 yılından önce mevcuttur ve muhtemelen de Derviş Seydi tarafından, “âyendeye ve revendeye” / yolculara hizmet için tesis edilmiştir. Yukarıda işaret edilen kara ulaşımının sağlandığı yolun şehre en yakın noktasına, dervişlerin kontrolünde içinde aş evi (zaviye) ve camiden oluşan bir çeşit menzil hane inşa edilmiştir. Bu işlerin “emr-i âli mûcebince ve kadimden” oluşuna işaret edilmesi ise dikkate değer bir husustur. Yani Padişahın emriyle çok önceleri, halk üzerinde “sâlih, mütedeyyin ve riâyeti vâcip kimesneler” olarak Derviş Seydi ile oğlu Derviş Murad bu işlerle görevli kılınmıştır. “Ber karar-ı sâbık” denilerek de 1486 sayımında konunun ele alınıp karara bağlandığı anlatılmaya çalışılmıştır.

1530’da yapılan kayıtlarda söz konusu zaviyenin torun Derviş Seydi tarafından yönetilip yol / menzil hizmetine devam edildiği tekraren belirtilmiştir.³³ 1554 tarihli kayıtlarda fazla bilgi verilmemiş, Şeyh Pir Kulu adlı şahıs nezaretinde yedi kişinin yolculara hizmete devam ettiği

31 Söz konusu kaydın bulunduğu sayfadaki kısa not: “Karye-i Kayadibi, tabi-i Çepni / mezkûr karyenin reayâsının esamileri defterin aşağı bendi içinde kayıt olunmuştur” (MAD, No. 828, s. 463). İşaret edilen kayıt defterde bulunamamıştır.

32 BOA, TT, No.52, s. 618; No.387, s.761; No.288, s. 717-720.

33 BOA, TT, No.387, s.761.

haber verilmekle yetinilmiştir.³⁴ 1583 yılında da zaviyenin faal olduğu, Derviş Murad oğlu Şeyh Celil(?) ile oğlu Seydi, kardeşleri Mustafa ve Mehmed; yine Murad oğlu Ahmed ve Ali oğlu Mustafa adlı dervişlerin hizmeti sürdürdükleri belirtilmiştir.³⁵ Bu tarihten yaklaşık bir asır sonra yapılan başka bir sayımda, artık Kayadibi köyünün ayrılmaları küçülüp güneye doğru çekildiği, sahilde Hacıhüseyin Mahallesi adıyla yeni bir idarî ünite oluşturulduğu ortaya konmuştur. Bilinmeyen bir nedenle de zaviyenin faaliyetlerine son verildiği anlaşılmaktadır.³⁶

Görüldüğü gibi Abdullah Fakı ve Derviş Murad'ın temsil ettiği "fakılar ve dervişler", başlangıçta fetih ruhunu diri tutmakla meşgul olurken ilerleyen zamanlarda merkezi idarenin temsilcileri rolünde görev üstlenip hareket etmişlerdir. Bu yüzden, başta Safevî propagandası olmak üzere dış etkilerden, yöre halkının uzak kalmasını sağlamaya çalışmışlardır.³⁷

19. yüzyılda hariçten gelen gayrimüslimlerin yerleşmesiyle şehrin doğusunun demografik yapısı değişmiş, bu yüzden söz konusu vakıf külliyyeye olan ilgi de azalmıştır. Böylece cami dışında kalan yapılar da zamanla ortadan kalkmıştır. Halen metruk vaziyetteki Şifa Hamamı, fındık içhaneleri, eski kabristanlık (şimdi yeşil alan, park) ve taş dükkân kalıntıları, söz konusu tarihi külliyenin etrafında oluşmuş *Hacıhüseyin Çarşısı'nın*³⁸ izlerini yansıtmaya devam etmektedir.

Sonuç

Giresun şehri ve civarı 1397 yılının yaz aylarında *Hacıemiroğlu* hükümdarı Emir Süleyman Bey tarafından fethedilmiş, sonra da burada 50-60 yıl sürecek beylik idaresi kurulmuştur. Oldukça esnek bir yapı arz eden bu dönem içinde, sosyal hayatın düzene konması ve

34 BOA, TT, No.288, s.720.

35 BOA, KK, No.43, v.142b

36 BOA, KK.d, No. 2697, v. 91b-92a, 96b.

37 Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976), 38; Faruk Sümer, *Çepniler* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992), 39-40.

38 Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezâreti Mektûbi Kalemî [=HR. MKT]*, No. 409, 62; Hacıhüseyin Çarşısı için bk. Can Akengin, *Şiirler ve Nesirler* (İstanbul: Bilgi Ajans, 2009), 157; Fatsa, *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)*, 14, 23, 273.; Hacı Abdullah Fakı ve Derviş Murad'ın kabirleri konusunda hiçbir bilgiye rastlayamadık. Ancak yaşamlarını sürdürdükleri Hacıhüseyin Mahallesi içindeki Osmanlı mezarlığına (şimdi caminin karşısında park olan mekâna) defnedilmiş olmaları ihtimal dâhilindedir.

idaresi yerel beyler ve dinî kanaat liderleri vasıtasıyla sağlanmıştır. Bu durum, 1461’de Osmanlı idaresine geçişin de şartlarını hazırlamıştır.

Stratejik bir aklın yönettiği anlaşılın Çepni iskânı sürecinde, Kayadibi köyünün özel önem taşıdığı, kayıtlarda geçen ifadelerden anlaşılmaktadır. Aslında kiliseleri ve şehre gelen yolları kontrol eden kalesi ile burası kadim bir Hıristiyan yerleşmesidir. Fetihden sonra da bu özel konumunu muhafaza etmiş, sahile yakın kesiminde umumi yollar üzerinde cami ve zaviyeden oluşan küçük bir külliye teşkil edilmiştir. Hacı Abdullah Fakı ile Derviş Murad da burada görevlendirilmiştir. Daha sonra Abdullah Fakı’nın Ramazan Fakı’dan torunu Hacı Hüseyin tarafından cami yıkılarak (1594’te) yeniden inşa edilmiş, bu tarihten sonra da cami ve ilişkili olarak gelişen mevki “*Hacıhüseyin*” imlasıyla anılmıştır.

16. yüzyıl başlarında Safevî Devleti’nin kuruluşunun yarattığı etkinin, Karadeniz Bölgesi’nde iskân edilen Çepniler arasında hissedilmesi, devlet idaresini harekete geçirmiş, çeşitli tedbirler almaya sevk etmiş, bu bağlamda Hacı Abdullah Fakı ve Derviş Murad gibi şahsiyetlerin halk içindeki *kanaat liderliği* önem kazanmıştır. Söz konusu şahsiyetlere verilen çeşitli paye ve ayrıcalıklara mukabil merkezi idare adına görev icra etmeleri istenmiştir.

19. yüzyılda yaşanan göçlerle demografik yapının değişime uğraması, Hıristiyan unsurların şehrin başka yerlerinde olduğu gibi, Hacıhüseyin Mahallesi içinde giderek ağırlık kazanmaları; ayrıca *Karahisar-ı Şarkî Yolu* güzergâhının değiştirilmesi gibi nedenlerle, söz konusu vakıf külliye önemini yitirmiş, cami dışındaki yapılar da zaman içinde ortadan kalkmıştır.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emirî Sultan Ahmed*[AE. SMST. III], No.161, 12655.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı âli Evrak Odası*[=BEO], No.2361, 177057; No. 3278, 245838.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf*[=C.EV], No.470, 23794-01.

BOA, Osmanlı Arşivi. Dâhiliye Nezâreti Teşri-i Muâmelât Komisyonu[=DH. TMİK-S], No.54, 38.

BOA, Osmanlı Arşivi. Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi Evrakı [=DH. ŞFR], No.592, 51.

BOA, Osmanlı Arşivi. Evkaf Nezâreti Mektubû Kalemi[=EV. MKT], No.76, 22.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Evkaf Defteri*[=EV. d], No.21064; 12206, v. 8a-b.

BOA, Osmanlı Arşivi. Hariciye Nezâreti Mektûbi Kalemi[=HR. MKT], No.409, 62.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Kamil Kepeci Defter*[=KK. D], No.2697.

BOA, Osmanlı Arşivi. Maliyeden Müdevver Defter[=MAD], No.828.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Şûra-yı Devlet*[=ŞD], No.1858, 9; No.1862, 9; No.1842, 13.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Tapu Tahrir Defteri*[=TT], No.52, 255, 288, 387.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

TKGM, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü. *Kuyud-u Kadime Arşivi*[=KK], No. 43.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Defter*, No.1105, 119, s.229.

B. Kitap ve Makaleler

Akengin, Can.Şiirler ve Nesirler. İstanbul: Bilgi Ajans, 2009.

Bryer, A-Winfield.D. *The Byzantine Monuments and Topography of Pontos*.1. Cilt. Washington: American Council of Learned Societies,1985.

- Bostan**, M. Hanefi. XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002.
- Clavijo**, Ruy Gonzales. *Timur Devrinde Semerkanda Seyahat*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975.
- Demir**, Necati. *Hacıemiroğulları Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Devellioğlu**, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1984.
- Emecen**, Feridun M. (1996), "Giresun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/78-84. İstanbul: TDV Yayınları,1996.
- Emecen**, Feridun M. "Tarihi Bir Liman Kenti Giresun". *Geçmişten Günümüze Giresun*. ed. Mehmet Fatsa. İstanbul: Giresun Valiliği Yayınları, (2015), 18-20.
- Esterebâdî**, Aziz B. Erdeşir-i. *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Fatsa**, Mehmet. *Karadenizde Zaviyeler (15-17. Yüzyıl)*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2017.
- Fatsa**, Mehmet (ed.). *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat*. İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi, 2015.
- Fatsa**, Mehmet. *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)*. İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 2020.
- Fatsa**, Mehmet. *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun (Sosyal ve Ekonomik Hayat)*. Ankara: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, 2010.
- Fatsa**, Mehmet. "Giresunlu Yakup Halife Zaviyesi ve Derbendi". *Hacıbektaş-ı Veli Araştırma Dergisi* 39 (2006), 95-113.
- Haçkalı**, Abdurrahman. "Fetih ve İskân Döneminde Giresun'da Fakılar". *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat*. ed. Mehmet Fatsa. I-II. İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, (2015), 59-62.

- İltar**, Gazanfer. *Giresun'da Tarihi Bir Yerleşke Zeytinlik*. Giresun: Giresun Valiliği, 2021.
- İltar**, Gazanfer-Fatsa, Mehmet. "Giresun Merkezde Yok Olmuş Bir Vakıf Eseri: Sultan Selim (Hüdâvendigâr) Camisi. *Vakıflar Dergisi* 50 (2018), 177-197.
- Karaman**, Hayrettin. "Fakih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kıvrım**, İsmail. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Giresun'un Nüfus Yapısı". *Geçmişten Günümüze Giresun*. ed. Mehmet Fatsa. İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayını, (2015), 161-170.
- Sümer**, Faruk. Safavî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976.
- Sümer**, Faruk. *Tirebolu Tarihi*. İstanbul: Tirebolu Kültür ve Dayanışma Derneği, 1992.
- Sümer**, Faruk. Çepniler, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992.
- Şemseddin Sâmi**. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Dersââdet, 1317.
- Yediyıldız**, Bahaeddin-Üstün, Ünal. *Ordu Yöresi tarihinin Kaynakları*.1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Pakalın**, Mehmet Zeki. *Osmanlı tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*.1. Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Ek-1: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf: 1850'lerde Giresun Kalesi ile Gedikkaya arasındaki yerleşim³⁹

Fotoğraf: 1930'larda Giresun Kalesi ile Gedikkaya arasındaki yerleşim (Ortada Hacıhüseyin Camii)⁴⁰

³⁹ Fotoğraf: Tahsin Dervişoğlu Arşivi.

⁴⁰ Fotoğraf: Tahsin Dervişoğlu Arşivi.

Fotoğraf: *Hacıhüseyin Camii*⁴¹

Fotoğraf: *Gedikkaya Kalesi*⁴²

41 Fotoğraf: Gazanfer İltar Arşivi.

42 Fotoğraf: H. Gazi Mentşeoğlu Arşivi.

EK-2: TABLO

Tablo: *Giresun şehrinde ve yakın köylerde yaşayan fakılar (1515)*

	Adı	Köyü	Görevi	Kaynak
1	Mevlana Menteşe	Nefs-i Kale	Kale Cami İmamı	BOA, TT, No. 52, s. 598
2	Mevlana Bahaeddin	Seyyit	Emekli Müderis	BOA, TT, No. 52, 601
3	Mevlana Eşref		Müderis	BOA, TT, No. 52, s. 620
4	Nurullah oğlu Yusuf Fakı		Hasan Dede Zaviyesi'nde İmam	BOA, TT, No. 52, 601
5	Ali Fakı		Kale içinde	Belirtilmemiş
6	Ahmed oğlu Ramazan Fakı	Ürper (Ülper)	Köyünde İmam	BOA, TT, No. 52, s. 629, 646
7	Hasan oğlu Abdullah Fakı		Belirtilmemiş	
8	Hasan Fakı			
9	Piri Fakı			
10	Hüseyin Fakı		Köyünde İmam	BOA, TT, No. 52, s. 631
11	Ömer oğlu Satılmış Fakı			
12	Ali oğlu Ömer Fakı	Çandırılı (Çandır)	Belirtilmemiş	BOA, TT, No. 52, s. 631
13	Abdullah Fakı		Değirmeni var	
14	Musa Fakı	Alınyoma (Camili)	Köyünde İmam	BOA, TT, No. 52, s. 632

15	Menteşe Fakı	Çalışlu (Çalış)	Köyün- de İmam	BOA, TT, No. 52, s. 668
16	Menteşe Fakı oğlu Ahmed Fakı			
17	Ali Fakı	Emürlü (Homurlu)	Köyün- de İmam	BOA, TT, No. 52, s. 639
18	Himmet oğlu Salih Fakı			
19	Himmet oğlu Hasan Fakı			
20	Himmet oğlu Mustafa Fakı			
21	Mustafa oğlu Tayyip Fakı			
22	Mahmud Fakı			
23	Yusuf oğlu Mevlana Şeyh Ali	Sarban (Sarvan)	Kara- güveç köyünde İmam ⁴⁴	BOA, TT, No. 52, s. 669, 680
24	Himmet Fakı			
25	Himmet Fakı oğlu Yunus Fakı			
26	Abdi Fakı oğlu İbrahim Fakı	Barça	Ordu Camii'n- de Müla- zım	BOA, TT, No. 52, s. 644,659
27	Ahmed Fakı			
28	Hüseyin Fakı			
29	Hüseyin Fakı	Kaba	Köyün- de İmam	BOA, TT, No. 52, s. 657
30	Ataullah(?) Fakı	Çiçekli (Çiçekli)	Köyün- de İmam	BOA, TT, No. 52, s. 657

43 "Mülazıman-ı Câmî'-i Ordu" ibaresi ile kast edilen ibadethane, Duroğlu Beldesi Guraba Mahallesiindeki Yakup Halife Camii'dir. 1397 yılında gerçekleşen fetih faaliyeti sırasında Emir Süleyman Bey burada karargâh kurmuş, bu olay tarihi kayıtlara geçmiştir.

44 Ali Şeyh, müderristir, Yakup Halife Zaviyesinde de görevli kaydedilmiştir (TT, No. 52, s. 670).

Mezkûr Hacı Abdullah, sâlih ve mütedeyyin kimesne olup, Hüdâvendigâr Hazretleri'nin Giresun'da olan camiine cüzhan olmağın hüküm verilmiş. Duta geldiği yerlerine ve yurtlarına mutasarrıf olup kendü ve oğulları hükm-ü şerif muktezasınca râiiyyet olunup Padişah-ı âlempenâhın devam-ı devletine iştigâl göstere.”

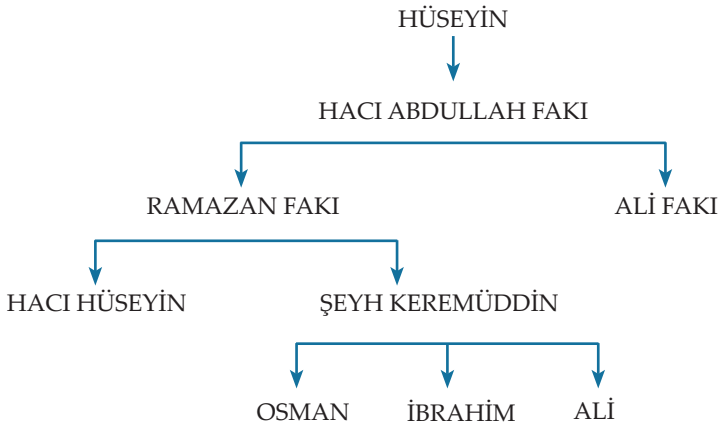
b) Derviş Murad Zaviyesi ilgili 1530 tarihli tahrir (TT, No. 387, s. 761)

داود بن محمد ولد درويش سيد سيد ولد او
 مذکور درویش اوله و نه کله دیکه یی ایله اینجه ورونه یه خدمت پارسوب حاج و محمد نوردی بی
 و لهجه کینه لولوب تده عتق و رسوم و بیه کله بر لایه ای بو نیجه برقرار بای اوردنلورن و قهره بر سلطان
 نیه اولدیک

“Zaviye-i Derviş Murad, veled-i Derviş Seydî. Seydi veled-i O;

Mezkûr Derviş Murad, dutageldüğü yeriyle âyendeye ve revendeye hizmet edüp, salih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcip kimesne olup, kadimden öşür ve rüsûm viregelmeyüp, emr-i âli mücebince ber karar-ı sâbık mukarrer kılınıp defter-i cedid-i Sultaniye kayıt olundu”

Ek-4: ŞECERE (Hacı Abdullah Fakı Şeceresi)⁴³

43 Tahrir defterlerinde yer alan kısıtlı bilgilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.